

LA PARÀBOLA DELS VINYATERS HOMICIDES SEGONS LA VERSIÓ DE MARC (Mc 12,1-12)

per Xavier ALEGRE

Facultat de Teologia de Catalunya. Barcelona

M. Hengel qualificà, amb raó, la paràbola dels vinyaters homicides com la paràbola de judici més forta que es troba en la tradició sinòptica¹. Per això no és casual que ocupi un lloc tan significatiu i tingui tant de relleu en l'evangeli de Marc, un evangeli que vol fer trontollar les «seguretats» religioses de la seva comunitat². En aquest sentit podem dir que per a Mc en aquesta paràbola es troba condensada la quinta essència de l'evangeli. A la vegada, és una invitació al discerniment i a la conversió, que recorda la predicació programàtica de Jesús a l'inici de l'evangeli (cf. Mc 1,14-15).

El meu treball vol mostrar en què em recolzo per a donar tant de relleu a aquesta paràbola en el context de Marc. Per a fer-ho analitzaré el text seguint els mètodes històrico-redaccionals. En primer lloc, miraré de situar la paràbola en el quadre del context actual de Mc. Car el context, tant l'immediat com el global, és la primera clau de lectura que ens dóna el mateix evangelista per a capir, en tota la seva profunditat, el text de la paràbola³. En segon lloc, cercaré de descobrir quina va ésser la tradició que rebé l'evangelista, mirant de dilucidar, a la vegada, si en el text de la paràbola, en el seu estat actual, s'hi palesa alguna mena d'activitat redaccional per part de Marc. Finalment, de l'anàlisi del context i del text en trauré la manera com Marc interpretà —i vol que el seu lector interpreti— la paràbola dels vinyaters homicides⁴.

1. *Das Gleichnis von den Weingärtnern Mc 12,1-12 im Lichte der Zenonpapyri und der rabbinischen Gleichnisse*, dins ZNW 59 (1968) 33.

2. Cf. X. ALEGRE, *Marc o la correcció d'una ideologia triomfalista*, dins *Quatre comunitats davant Jesús*, Barcelona 1985.

3. Sobre la importància del context per a interpretar un text tal com l'entén el mateix evangelista, cf. E. LINEMANN, *Gleichnisse Jesu*, Göttingen 1969, pp. 49s.

4. Donada la brevetat de l'espai a la meua disposició, em limitaré aquí només a la interpretació de la paràbola en Mc, prescindint de la interpretació matejana i lucana de la paràbola.

1. *El context de la paràbola en Mc*

a) *El context ampli*

La perícopa dels vinyaters homicides està situada dins la segona part de Mc⁵. Si en la primera part el misteri de la messianitat de Jesús es revela progressivament, però sense aconseguir d'ésser ben comprès, ans al contrari⁶, en la segona (8,27-16,8)⁷ se'ns revela el misteri del Fill de l'home que, rebutjat pels ancians, summes sacerdots i escribes, és necessari que mori a la creu (cf. 8,31), condemnat pel sanedrí (cf. 15,1) i pels romans (cf. 15,15). Aquest misteri tampoc no és entès pels deixebles (cf. 8,32-33; 9,32-34; 10,35-41) que, en el moment de la detenció de Jesús, l'abandonaran (cf. 14,50) i negaran (cf. 14,66-72) i un d'ells fins i tot el trairà (cf. 14,10-11).

Dins aquesta segona part, el fragment central, on es troba la perícopa que analtzem (11,1-13,37), comença amb l'entrada gloriosa de Jesús a Jerusalem i l'oposició que provoca, de manera que s'arribi a la ruptura definitiva amb els representants dels principals grups jueus, polítics i religiosos. Mc ha estructurat quiàsticament —tal com fa sovint⁸— aquest fragment, emmarcant-lo amb dues manifestacions glorioses de Jesús: l'entrada messiànica a Jerusalem i la vinguda gloriosa del Fill de l'home a la fi dels temps. Per això, l'estructura que proposo és la següent⁹:

5. Sobre l'estructura teològica i narrativa de Mc, cf. ALEGRE, *Marc* 15ss.

6. Amb l'estructura Mc mostra que, com més clarament i gloriosa revela Jesús la seva messianitat, més va constatant que no l'entenen: primer no l'entenen els adversaris (cf. 3,1-6); després no l'entén la gent del seu poble (cf. 6,1-6a; tampoc la família no l'havia entès: cf. 3,20-21); finalment tampoc no el comprenen els deixebles (cf. 8,17-21; cf. també 4,13.40; 6,37-52; 7,18; 8,4.14-16).

7. Inicialment, com assenyalen els especialistes, l'obra escrita per l'evangelista acabava amb Mc 16,8 (cf. X. ALEGRE, *Un silenci eloqüent o la paradoxa del final de Marc: «I no digueren res a ningú perquè tenien por»* (Mc 16,8b), Barcelona 1984, i la bibliografia que allà indico). Mc 8,22-26 és una perícopa de transició entre la primera i la segona part i forma inclusió amb Mc 10,46-52 (cf. ALEGRE, *Marc* 20).

8. Cf. F. MOURLON BEERNAERT, *Saint Marc*, Bruxelles 1985.

9. MOURLON BEERNAERT, *Marc* 98, proposa una altra estructura:

I. L'ENTRADA MESSIÀNICA DE JESÚS; judici de Jerusalem en FETS:

A El qui ve en el nom del Senyor (nostre pare David) (11,1-11)

B La figuera estèril (11,11-14)

C La casa d'oració per a les Nacions (11,15-18)

B' La figuera que s'ha assecat (11,19-22)

A' La fe que prega al Pare que perdona (Pare del cel) (11,23-25)

II. DISCUSSIONS TEOLÒGIQUES EN EL TEMPLE: judici de Jesús, en PARAULES:

A L'autoritat de Jesús - els escribes (11,27-33)

B Els vinyaters assassins - llegir l'Escriptura (12,1-12)

C L'impost degut a l'emperador: Deu i Cèsar (12,13-17)

B' El Déu que ressuscita els morts - llegir l'Escriptura (12,18-27)

A' El primer manament - un escriba (12,28-34)

EL FILL DE DAVID; la pregunta de Jesús queda sense resposta (12,35-37)

Conclusió: els escribes jueus i la viuda pobre (Església) (12,38-44)

III. DISCURS SOBRE LA VINGUDA DEL FILL DE L'HOME (cap. 13).

C. BRAVO proposa d'estructurar aquest fragment en quatre subunitats (cf. *Jesús, hombre en conflicto. El relato de Marcos en América Latina*, Santander, Sal Terrae, 1986, pp. 193s).

- A Entrada triomfal a Jerusalem com a Messies (11,1-11)
- B Rebuig del Temple i de la religiositat dels jueus (11,12-14.15-19.20-21: no dóna fruits)
- C conflicte amb els caps dels jueus (11,27-44)¹⁰
 - a Pregunta que no rep resposta (11,27-33)
Invitació al discerniment: paràbola dels vinyaters (12,1-12)
 - b Discussions amb els adversaris (12,13-27):
Pagar tribut al Cèsar? (12,13-17)
Ressusciten els morts? (12,18-27)
Interpretar bé l'Esriptura (12,28-34)
 - a' Pregunta de Jesús que no rep resposta (12,35-37)
Invitació al discerniment: els escribes que devoren els béns de les viudes (12,38-40) i la viuda pobra que ho dóna tot (12,41-44).
- B' Anunci del rebuig i de la destrucció del Temple (13,1-23)
- A' Vinguda triomfal del Fill de l'home (13,24-27)
Invitació al discerniment i vigilància (13,28-37)

Una ullada a la manera com Mc ha estructurat el fragment palesa quatre coses que ajuden a comprendre millor com vol Mc que s'interpreti la paràbola dels vinyaters:

1) La radicalitat del conflicte entre Jesús i les «forces vives» o centre de poder jueus. Això apareix clarament en la part central del quiasme (C) que està emmarcada (B i B') pel rebuig del Temple (primer en dues accions simbòliques, la maledicció/assecament de la figuera i la purificació del Temple i, després, en l'anunci de la seva destrucció i rebuig definitiu: no en quedarà pedra sobre pedra) i per les dues manifestacions glorioses (A i A') de Jesús (primer en la seva entrada a Jerusalem i, després, en el seu retorn com a Fill de l'home en la Parusia). Car des de l'inici de C, Jesús s'enfronta amb els summes sacerdots, escribes i ancians (cf. 11,27) que acabaran condemnant-lo a mort (cf. 15,1, preparat per 12,12 i, abans, per 11,18). A continuació xoca amb els altres poders religiosos i polítics que ja des de l'inici (cf. 3,6) maquinaven la mort de Jesús: els fariseus i herodians (cf. 12,13ss)¹¹. I, finalment, són els saduceus, un altre grup religiós important (també políticament i religiosa) a l'època en la qual visqué Jesús que es distingí per una interpretació pròpia de l'Esriptura, els qui li volen posar un parany (cf. 12,18ss).

2) La importància de la interpretació adequada de l'Esriptura, car aquesta és com un fil conductor que apareix en bona part de les perícopes del fragment i és

10. Com indiquen els vv. 12,12b i 12,34b, que assenyalen un canvi radical d'escena, aquest fragment està estructurat en tres subunitats: 11,27-12,12; 12,13-34 i 12,35-44.

11. Mc vol que des de l'inici l'ombra de la creu plani sobre l'evangeli. És interessant, però, notar què és el que, segons Mc, provocà la decisió dels fariseus i herodians en 3,6 de matar Jesús. El conflicte està situat en un espai sagrat, la sinagoga (cf. 3,1), i té una motivació eminentment religiosa: la paraula (cf. 3,4) i l'actuació de Jesús (3,5) que posa el bé de l'home per sobre, fins i tot, d'una llei tan sagrada com la que manava guardar el dissabte (cf. 3,2). Per a Mc, el bé de l'home (sobretot el necessitat i el marginat) és la màxima expressió de la voluntat de Déu i, per tant, és el fruit principal que Déu espera de la seva vinya (cf. X. ALEGRE, *La foscor en el seguiment. L'evangeli de Marc: una iniciació a viure sense «aparicions Pasquals» en el seguiment de Jesús*, en l'obra escrita en col·laboració *Naufraji d'utopies*, Barcelona 1988, pp. 113-121).

l'autoritat comuna acceptada per Jesús i els seus adversaris (cf. 12,1-12.18-27.28-34.35-37). Mc vol que observem la contraposició radical entre la manera com Jesús ensenya (amb autoritat: cf. 1,22!) i la manera (no assenyada) com ensenyen els escribes. Com que aquest és un punt fonamental per a Mc, per això, segurament, els mestres de la Llei tenen un cert protagonisme (o, més ben dit, antagonisme) en tot aquest fragment (cf. 11,27; 12,1.12; 12,28; 12,35; 12,38-40) i són els qui queden més malparats (cf. 12,38-40), com succeeix, generalment, en tot l'evangeli de Mc, si exceptuem 12,28-34 (cf. *infra*). Mc mostra aquí que Jesús és l'autèntic intèrpret de l'Esclritura i que com a tal és fidel a la fe d'Israel (continuïtat amb l'AT). Però, a la vegada, vol que quedi ben palesa la discontinuïtat de Jesús amb el món religiós jueu, car per a Mc la manera com Jesús intepretà la Llei (cf. 2,15-3,5 i 7,1-23) i la seva denúncia del culte al Temple, en la més genuïna línia profètica, el portà, finalment, a la mort.

3) El to de Bona Notícia que configura tot el fragment malgrat que parli del conflicte de Jesús amb els seus adversaris, un conflicte que el portà a la mort (i que hi pot portar també els seus seguidors, cf. 8,34). És important que ens adonem aquí que Mc, com a bon narrador que és¹², i d'acord amb el que fa en altres llocs del seu evangeli¹³, en cada un dels tres fragments centrals deixa ressonar un motiu d'esperança: en 12,10-11 trobem una referència a la resurrecció; en 12,28-34 l'escriba (només aquí queda bé un escriba en Mc!) que accepta la interpretació jesuànica de quin és el primer manament de la Llei (una interpretació que uneix l'amor a Déu i l'amor al proïsme com un mateix: 12,29-33) i que per això li diu Jesús que no és pas lluny del Regne de Déu (cf. 12,34a); en 12,42-44 la viuda pobre que dóna tot el que té. El contrast entre l'ombra de la creu i la resurrecció, entre el rebuig de la voluntat de Déu i el compliment d'aquesta, és volgut per Mc¹⁴.

4) Finalment, tot el fragment vol ésser llegit com una invitació al discerniment. Car la pregunta que hi ha darrere de tot el fragment és la pregunta per la identitat de Jesús: ¿És el messies, el fill de Déu? I en quin sentit ho és? Per altra banda, el fragment ens vol donar, amb l'ajut de l'Esclritura, l'explicació de per què uns creuen i els altres no. A la vegada, Mc vol que el lector es pregunti on es troba ell en aquest drama que portà Jesús a la creu.

És en aquest marc, una mica més ampli i il·luminador, que hem de situar, ara, la paràbola en el seu context immediat.

12. Cf. D. RHOADS i D. MICHIE, *Marc as Story*, Philadelphia 1982.

13. P. ex., amb la passió anuncia sempre la resurrecció (cf. 8,31; 9,31; 10,32-34) i al bell mig del fragment (8,27-10,52) en el qual parla obertament de la passió (cf. 8,30) hi situa l'episodi de la transfiguració (9,2-9). També el cap. 13, on s'anuncien les desgràcies apocalíptiques que precediran la fi del món, és ple de ressonàncies positives i esperançadores (cf. 13,10.11.13b.20.27). Marc, a diferència dels pseudo-profetes apocalíptics, no oblidà mai que el que escriu és una Bona Notícia (cf. 1,1).

14. Això estaria en la mateixa ona que el que s'ha anomenat les «epifanies secretes» a propòsit del secret messiànic en Mc.

b) *El context immediat*

Mc 12,1-12 està, en el text de l'evangeli, molt ben lligat amb el context anterior que es planteja la qüestió de l'autoritat amb la qual Jesús fa el que fa. En Mc, la qüestió de la ἐξουσία és una qüestió fonamental des de l'inici de l'evangeli (cf. 1,22: contraposada a l'autoritat dels escribes!). Però aquí, pel context, es refereix a la purificació del Temple que Jesús acaba de realitzar (cf. 11,15-16) i que ha provocat en els summes sacerdots i els escribes el desig d'eliminar-lo (cf. 11,18).

El lligam amb 11,27-33 és doble: literari i de contingut. Literàriament, sense 11,27-33 no podríem saber ni qui és el qui pronuncia la paràbola (el subjecte indeterminat del verb ἤρξατο només queda explicitat a la llum de 11,23) ni a qui va dirigida (αὐτοῖς es refereix, evidentment, als grans sacerdots, escribes i ancians, però això només ho podem saber gràcies al lligam de la perícopa amb 11,27; cf. també 11,18 i 12,12). I, temàticament, 12,1-12 dóna la resposta positiva a la qüestió que en 11,27-33 ha quedat sense resposta. D'acord amb el gènere literari de discussió rabínica amb pregunta i contrapregunta, hom esperaria aquí que els adversaris responguessin «del cel», la qual cosa permetria a Jesús d'explicar que la seva autoritat també ve del cel¹⁵. Si aquí la contrapregunta queda sense resposta, és per a palesar la mala voluntat dels adversaris que ha quedat explicitada en la reflexió dels adversaris, en els vv. 31-32, que reconeixen el seu atzucac (v. 33a). Així es prepara, en Mc, el motiu de la incredulitat dels vinyaters de la paràbola. El fet que Jesús, davant aquest fet, deixi sense contestar la pregunta, serveix per a remarcar l'actitud negativa dels adversaris i la superioritat de Jesús. Però el fet que Mc situï a continuació la paràbola, permet de donar a l'oient/lector una resposta positiva a la qüestió: és amb l'autoritat que Jesús té com a Fill estimat que és (cf. 12,6) que Jesús s'ha atrevit a fer el que ha fet¹⁶.

El lligam amb el context posterior és també prou clar. Per una banda, el subjecte indeterminat del καὶ ἀποστέλλουσιν en 12,13 sembla referir-se als mateixos personatges que estan actuant des de 11,27. I el πρὸς αὐτόν, també indeterminat, només queda clar que es refereix a Jesús si mirem el context (cf. 11,27.29). I, per altra banda, les discussions que segueixen a partir de 12,13 estan en plena consonància amb el clima que pressuposa 12,1-12.

En el context actual, per tant, la paràbola vol donar resposta a la pregunta clau de l'evangeli: la pregunta qui és Jesús i per què hagué de morir a la creu¹⁷. Jesús

15. Cf. J. GNILKA, *El evangelio según san Marcos*, Salamanca 1986, vol. II, p. 160.

16. Si ens preguntem fins a quin punt les tradicions del cap. 11 ja les va trobar Mc unides i quins fragments hi va afegir redaccionalment, em sembla la hipòtesi més versemblant que l'entrada a Jerusalem (11,1-11a) aniria, ja en la tradició, seguida de l'expulsió dels venedors del Temple (11,15b-18a) i de la pregunta per l'autoritat de Jesús (11,28-33). Mc hauria ficat aquí, com a gest profètic-simbòlic emmarcant la purificació del Temple, la maledicció de la figuera i el seu assecament (11,12-14.20-24). En la tradició aquest gest no aniria unit al context actual, car per Pasqua no es pot esperar que hi hagi figues. Aleshores l'observació en el v. 13b «perquè no era temps de figues» seria posterior a aquesta tradició i fins i tot marcana, si és Mc el qui ha situat la tradició a Jerusalem. Cf., però, R. PESCH, *Das Markusevangelium*, Freiburg 1977, vol. II, pp. 190s, que ho intepreta diferentment.

17. El títol «Fill estimat» és un títol clau, per a Mc, per a palesar la quinta essència de Jesús, car el seu rerefons messiànic (cf. Sal 2,7) i deütero-isaià (cf. Is 42,1-2), així com la possible al·lusió a Isaac, tant en 1,9 com en 9,7, palesen en quin sentit Jesús és veritablement Messies i Fill de Déu (cf. 15,39).

és, certament, el Fill estimat (12,6), el Fill de Déu (15,39). Però el seu camí —i el dels seus seguidors (cf. 8,34)— ha de portar a la creu, car la manera com Jesús revela la seva filiació divina provoca el rebuig d'aquells qui, com els de la paràbola, volen matar els profetes —i amb més raó encara el Fill— perquè pertanyen a un poble que assassina els seus profetes (cf. 12,5b), «un poble ben rebel al jou» (cf. Dt 9,13; Ex 33,9).

Això suposat, mirem ara, en un segon pas, analitzant el text de 12,1-12, de clarificar més com l'entén Mc. Procurarem descobrir quin era el text de la tradició (amb els possibles desenrotllaments posteriors a aquest nivell) i quins varen ésser els retocs redaccionals de Mc.

2. La tradició de la paràbola

a) Advertiments previs

Tal com la trobem ara en Mc, la paràbola s'ha convertit en un al·legoria (certament abans de Mc) i està molt marcada per la cristologia postpasqual¹⁸. En això estan d'acord tots els especialistes, com també coincideixen en l'opinió que hi ha hagut un creixement progressiu del text durant les diferents etapes de la seva transmissió. No hi ha acord, en canvi, quan s'explicita quins són —i quan s'originaren— els elements que s'han anat afegint a la paràbola inicial. Fins i tot es debat si la paràbola va ésser encunyada pel mateix Jesús de Natzaret o bé va ésser una creació de la comunitat postpasqual¹⁹, abans de Mc.

¿Pot, però, haver pronunciat Jesús aquesta paràbola? Molts autors contesten afirmativament la pregunta. Per a fonamentar la seva afirmació, analitzen, en primer lloc, quins elements del text actual no poden ésser atribuïts a Jesús i, per tant, no serien originals. En la recerca d'aquest text més antic juga un paper fonamental la concepció prèvia que té cada autor, de si Jesús va utilitzar o no elements al·legòrics en la seva predicació²⁰.

Els partidaris que darrere l'al·legoria que trobem ara en Mc 12,1-12 hi havia una paràbola de Jesús se sentiren confirmats amb el descobriment de l'evangeli de Tomàs que contenia la paràbola en forma no al·legoritzada. D'entrada es va pensar que darrere l'EvTom hi havia una tradició molt antiga, pre-sinòptica, que no

18. Cf. H. FRANKEMÖLLE, *In Gleichnissen Gott erfahren*, Stuttgart 1977, p. 79.

19. Així A. JÜLICHER, *Die Gleichnisreden Jesu*, Tübingen 1910, pp. 385-406, car creu que és una al·legoria i, segons ell, Jesús només pronuncià paràboles. Cf. també W. G. KÜMMEL, *Das Gleichnis von den bösen Weingärtnern*, dins *Aux sources de la tradition chrétienne*, Neuchâtel-Paris 1950, pp. 130s, que diu que Jesús mai no hauria lligat a la seva mort el rebuig dels jueus i el pas del Regne a altres (això, en canvi, és un tret típic de la comunitat primitiva). També dubta que Jesús es considerés Fill. En canvi X. LÉON-DUFOUR, *Estudios de Evangelio*, Barcelona 1969, pp. 304-308, creu que Jesús pogué pronunciar paràboles al·legoritzants. Cf. també A. GEORGE, *DBS* 6 (1960) 1169.

20. Ningú no qüestiona que Jesús parlés en paràboles. En canvi, no és tan clar que utilitzés elements al·legòrics, tot i que avui ja no es comparteix l'opinió de Jülicher que creia que cap element al·legòric no podia ésser de Jesús. Car en el cristianisme primitiu hi trobem una tendència a al·legoritzar les paràboles (p. ex., la intepretació al·legòrica de la paràbola del sembrador que tenim en Mc 4,14-20 és clarament de la comunitat postpasqual, com es pot veure pel vocabulari que utilitza).

havia incorporat, encara, els trets al·legoritzants. Però actualment els especialistes són del parer que el text pressuposa el text de Lc²¹. De totes maneres el text del log 65 de l'EvTom ens mostra com ja en una època molt antiga es podia recuperar el text no al·legoritzat de la paràbola, una paràbola que, en aquests termes, podia haver estat pronunciada perfectament per Jesús.

Per això els partidaris que la paràbola s'originà, inicialment, en el Jesús històric, es pregunten, en segon lloc, si és explicable en llavis de Jesús. De fet, la situació que pressuposa el text en el seu estadi més senzill, és a dir, en la seva forma parabòlica, es pot situar perfectament en el marc històric i social que nosaltres coneixem de Jesús de Natzaret²², sobretot en els inicis de la seva actuació pública, quan, abans de l'anomenada «crisi galileica», podia esperar que la seva vinguda —que era la del profeta escatològic i definitiu— provocaria la conversió del poble d'Israel. En aquest sentit no tenim motius seriosos per a excloure que Jesús pronunciés la paràbola.

De totes maneres, hi ha un altre possible *Sitz im Leben* en la vida de Jesús que explicaria que ell mateix hagués començat a narrar al·legòricament la paràbola. Em refereixo al moment en el qual Jesús prendria consciència del fracàs aparent de la seva interpel·lació al poble d'Israel i va preveure clarament que aquest acabaria rebutjant-lo i matant-lo²³. A mesura que el conflicte entre Jesús i els caps del poble s'anà aguditzant, Jesús mateix podia haver anat al·legoritzant la paràbola. Car així, per una banda, intepretava, de cara als seus seguidors, el seu destí com formant part integrant del destí dels profetes del poble d'Israel i així els ajudava a superar el seu fracàs aparent i la seva condemna per part dels caps religiosos i polítics del poble. I, per l'altra, podia així interpel·lar, en tota la seva duresa, els seus enemics, palesant llur mala fe i l'arrel de llur oposició (sense excloure, però, com feien ja els profetes, que així els cridés a la conversió). Per tant, tampoc no podem excloure amb certesa que Jesús mateix iniciés l'al·legorització de la paràbola.

21. Cf. H. SCHÜRMAN, *Das Thomasevangelium und das lukanische Sondergut*, dins BZ 7 (1963) 236-260; W. SCHRAGE, *Das Verhältnis des Thomas-Evangeliums zur synoptischen Tradition und zu den koptischen Evangelienübersetzungen*, Berlin 1964, p. 139; B. DEHANDSCHUTTER, *La parabole des vignerons homicides (Mt., XII, 1-12) et l'évangile selon Thomas*, dins M. SABBE (ed.), *L'évangile selon Marc: Tradition et rédaction*, Louvain 1974, pp. 218s; H. J. KLAUCK, *Allegorie und Allegorese in synoptischen Gleichnistexten*, Münster 1978, pp. 292s; PESCH, *Markusevangelium* 213.

22. Així ho assenyala, amb raó, C. H. DODD, *Las parábolas del Reino*, Madrid 1974, pp. 122-124, que diu, entre altres coses: «El relato resulta sumamente verosímil si tenemos en cuenta las condiciones del país en aquel tiempo. Palestina, y Galilea en particular, era una región descontenta. Desde la rebelión de Judas el Gaulonita el año 6 d.C., el país no había sido nunca pacificado por completo. La inquietud tenía en parte causas económicas. Sabiendo que las fincas importantes estaban a menudo en manos de extranjeros, podemos suponer que el descontento agrario iba de la mano con el sentimiento nacionalista, como sucedía en la Irlanda de la preguerra. Se daban, pues, todas las condiciones para que la negativa a pagar la renta fuera el preludio del asesinato y de la ocupación violenta de la tierra por el campesinado. La parábola, lejos de ser una alegoría artificiosamente elaborada, puede tomarse como una muestra de lo que pasaba en Galilea durante el medio siglo anterior a la rebelión general del año 66 d.C.» (*ibid.* 122s).

23. O. KNOCH, *Wer Ohren hat, der höre. Die Botschaft der Gleichnisse Jesu*, Stuttgart 1983, pp. 153s, defensa aquesta opinió i treu la conclusió: «Insofern dürfte die Parabel wohl beim letzten Ringen Jesu mit den Führern Israels bei seinem Aufenthalt in Jerusalem kurz vor seinem Tod gesprochen worden sein. Als Adressaten sind diese Führer anzunehmen» (p. 154).

En tot cas, el context actual de Mc 12,1-12 és clarament redaccional i, per tant, no ens permet de reconstruir quin va ésser el *Sitz im Leben* original de la paràbola. És una qüestió que ha de romandre oberta.

Fets aquests advertiments previs, anem ara a l'anàlisi del text en el seu estat actual.

b) Anàlisi del text

En el v. 1a fórmula ἤρξατο + inf. la trobem sovint en Mc²⁴ i podria ésser redaccional²⁵. Això és encara més clar en ἐν παραβολαῖς, una fórmula que trobem en Mc 3,23 i 4,2 i que en 4,10-12 és interpretada en el sentit de parlar «enigmàticament»²⁶. De fet, aquí només trobem una paràbola. Mc la pot haver inclosa aquí com a clau de lectura teològica de tot el fragment.

El v. 1b-d sembla propi de la tradició pre-marcana. Per una banda, hi trobem les formulacions ἀμπελώνα, ἄνθρωπος, ἐφύτευσεν i καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν que són necessàries perquè la paràbola tingui consistència i no tenen un equivalent exacte en Is 5,1-2²⁷. Constituirien l'element més antic de la tradició. Però, per l'altra, hi ha també les paraules καὶ περιέθηκεν φραγμὸν καὶ ὄρυξεν ὑπολήνιον καὶ ὠκοδόμησεν πυργὸν que semblen una ampliació secundària — però pre-marcana— del text que s'inspira en Is 5,1-2 (segons la versió dels LXX!)²⁸ i desenrotlla al·legòricament la paràbola. Així es veu clarament que la vinya és, ara, el poble d'Israel i el v. recorda els esforços repetits fets per Déu per treure'n fruit.

El v. 2 formava part de l'estrat més antic de la tradició. Amb ell s'inicia el segon moment de la paràbola: l'enviament d'un servent com a plenipotenciari per a recollir els fruits de la vinya en el temps oportú²⁹. Es prepara l'enviament del Fill en el v. 6.

La reacció dels vinyaters, en el v. 3, formava part, també, de la paràbola inicial. Aquí comença l'interès de la paràbola que subratlla la dolenteria dels vinyaters. L'apallissament del servent i el retornar-lo amb les mans buides (cf. Gn 31,42; Dt 15,13; Rut 1,21; Jdt 1,11), no tenen per què ésser, encara, trets al·legòrics. Apunten a fer que l'oient estigui amatent a la reacció de l'amo de la vinya³⁰.

El segon enviament d'un servent, en el v. 4, és també de la tradició més antiga. Dramàticament hi ha un *crescendo*, car a aquest servent li obren el cap i l'ultratgen. A la vegada, el fet de retardar així la reacció final de l'amo, fa que augmenti la tensió i l'expectació de l'oient. Per altra banda, almenys ja aquí es prepara el

24. Estadísticament: Mt 12x; Mc 26x; Lc 26x; Jn 1x.

25. Cf. KLAUCK, *Allegorie* 286.

26. Com nota GNILKA, *Marcos* II 166. tant el v. 1a com el v. 12 són redaccionals; cf. també KLAUCK, *Allegorie* 286.

27. Així KLAUCK, *Allegorie* 287.

28. Cf. V. TAYLOR, *Evangelio según san Marcos*, Madrid 1979, p. 569; KLAUCK, *Allegorie* 287. Del fet que no segueixi el text hebreu, J. JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen 1970, p. 68, en treu la conclusió que és un tret secundari.

29. Segons L.v 19,23ss això succeïa al cap de cinc anys d'haver estat plantada. Cf. PESCH, *Markusevangelium* II 216.

30. Cf. PESCH, *Markusevangelium* 216.

sentit al·legòric que pot tenir la paràbola i la identificació entre «servent» i «propheta»³¹, sobretot si es té present el text de Jr 7,25.

El v. 5b és una ampliació i generalització al·legoritzant de la paràbola. Està afegit posteriorment, però abans de Mc, a la tradició més antiga, car trenca la «regla de tres» dels relats populars i el *crescendo* dramàtic del relat³².

Més difícil de decidir és si el v. 5a formava part de la tradició més antiga o és un afegitó ulterior. Segons Taylor³³, l'al·lusió als tres servents i al fill (no a dos i al fill) és una característica dels contes populars. Però, de fet, serveix d'introducció a l'afegitó del v. 5b i, sobretot, trenca la dinàmica del relat que culmina en la mort del fill (li treu la força d'impacte). Per això crec, amb Gnilka³⁴, que aquest v. és un afegitó pre-marcà que desenrotlla la línia al·legoritzant que el text anà agafant, ja en la tradició.

El v. 6, a excepció de l'adjectiu ἀγαπητόν que qualifica el fill com a *estimat* o *únic*³⁵ i és un tret redaccional, car el trobem també en Mc 1,9 i 9,7³⁶ que situa la paràbola en el macrocontext de l'evangeli, formava part de la tradició més antiga. Car tot el relat apunta a aquest fet, remarcant la malícia dels arrendataris.

El v. 7 és necessari per al relat i, per tant, de la tradició més antiga. Les reflexions dels vinyaters en palesen, un cop més, la mala voluntat³⁷: volen matar el fill perquè és l'hereu i així esperen de poder-se quedar amb la vinya³⁸. Les paraules, però, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν són una cita literal de Gn 37,20 LXX (com també les paraules καὶ λαβόντες αὐτόν de Mc 12,8 les trobem en Gn 37,24 LXX) podrien haver estat formulades així per un narrador ulterior que s'adonà del paral·lelisme que hi ha entre la situació que suposa la paràbola i la història de Josep³⁹.

Tal com esperàvem per la dinàmica del relat, en el v. 8 el fill és assassinat i tret fora de la vinya⁴⁰. Així la paràbola arribaria al seu final en la tradició més antiga.

31. Cf. Jr 25,4; Am 3,7; Za 1,6; 1QpHab 2,9; 7,5 i PESCH, *Markusevangelium* II 216s, que cita *Vita prophetarum* 2 i assenyala que el verb «ultratjar» és emprat sovint en l'AT per a l'afront i rebuig dels profetes.

32. Cf. JEREMIAS, *Gleichnisse* 69. Segons ell és pre-marcà, car el μέν... δέ es troba rarament en Mc i en els altres llocs on ho trobem (cf. Mc 14,21.28) és també de la tradició (cf. *ibid.*, n. 12). Endemés, els dos participis units com a relatius no concorden sintàcticament amb el context (cf. KLAUCK, *Allegorie* 287).

33. TAYLOR, *Marcos* 570s.

34. GNILKA, *Marcos* II 167. Ell mateix, seguint Kümmel assenyala, *ibid.* n. 148, que aquest v. és l'únic en tot el text que no palesa cap semitisme.

35. «'Αγαπητός se emplea en el griego de Gn 22,2.12.16 y Jr 6,26, como traducción de *yahid*, para designar a un hijo *único* (a menos que supongamos que en todos estos casos los traductores leyeron *yadid* por *yahid*); hay además otros indicios de que ἀγαπητός podría tener este sentido. Cf. C. H. Turner en JThSt, pp. 113ss» (DODD, *Parábolas* 126, n. 23).

36. Segons GNILKA, *Marcos* 148, és l'únic retoc redaccional dins el text de la paràbola.

37. Un tret que en el context actual de Mc guanya en rellevància, car és ara com l'explicitació, dins la perspectiva bíblica que suposa la paràbola, del que Mc acaba de dir en 11,31s.

38. JEREMIAS, *Gleichnisse* 73s, nota que la reflexió dels arrendataris implica que el fill és el fill únic i que l'amo seria estranger, car en cas contrari els homicides no ho veurien tan clar. De fet, el text més antic de la tradició implicava, en parlar de «encara en tinc un» (v. 6a), que el pare només tenia un fill.

39. Cf. KLAUCK, *Allegorie* 287s, amb els pros i contres que ell dóna.

40. Segons KLAUCK, *Allegorie* 290, el fet de treure el cadàver fora de la vinya palesa la mala voluntat dels arrendataris, que no tenen vergonya de profanar el cadàver (i cita 1Sm 17,44; 1Re 14,41). De

El v. 9 convida els oïents a prendre postura. No és normal, però, com nota Klauck⁴¹, que una paràbola acabi amb una pregunta del narrador que ell mateix contesta. L'*home* del v. 1 s'ha convertit, ara, en el *senyor* (cf. Is 5,7 LXX) i el τί ποιήσει recorda el τί ποιήσω que llegim en Is 5,4.5 LXX. Per altra banda, el judici anunciat en el v. 9b té el seu paral·lelisme en la destrucció de la vinya en Is 5,5. El verset, per tant, no pertany a la tradició més antiga. Però com que no hi trobem res de típicament marcà, podem suposar que és un afegitó pre-marcà⁴². En Mc és Jesús mateix el qui dóna la resposta i anuncia el judici del poble d'Israel.

Pròpiament la paràbola s'acabà amb la seva aplicació en el v. 9. Per això sorprenem que en els vv. 10-11 trobem una nova citació d'Esriptura (el Sal 118,22-23). Tot sembla indicar que aquests versets són un afegitó pre-marcà⁴³. A la llum de la fe pasqual, que confessa que la pedra (Jesús) rebutjada per les autoritats jueves, ha acabat al cim de l'edifici, la comunitat cristiana expressa la seva alegria pel triomf final del Fill estimat.

El v. 12 és clarament redaccional⁴⁴. Si es té present el que Mc ha dit en 4,10-12, sorprenem que aquí els adversaris entenguin la paràbola. Però això és degut al fet que ara pot quedar més clar per què els adversaris (i els de fora) no podien entendre les paràboles de Jesús: no és problema de capacitat de comprensió, sinó que la seva incredulitat i dolenteria els porta a rebutjar Jesús i el seu missatge.

3. *El missatge redaccional de Marc*

Després del que acabo de dir, puc ésser breu en aquest apartat. Mc, evidentment, ha recollit el missatge de la paràbola al·legoritzada que ha trobat en la tradició que, per una banda, situava el destí de Jesús dins el dels profetes de l'AT, remarcant que ell era el profeta últim i escatològic. Més encara, era el Fill que, ressuscitant, havia triomfat de la mort i s'havia convertit en el cim de l'edifici (el poble de Déu). I, per l'altra, interpretava, per a la comunitat, el fet que el poble d'Israel —els seus caps— havia rebutjat Jesús i que ella, ara, constituís «la vinya del Senyor».

Però, tant pel context en el qual ha situat la paràbola, com pels retocs redaccionals que hi ha fet, Mc ha subratllat encara més, no solament la dimensió cristològica, sinó també el to dramàtic i interpel·latiu de la paràbola.

Per a Mc, Jesús és el Fill estimat que ha vingut a la terra amb l'autoritat de Déu a reclamar del poble de Déu els fruits que pertoqueu al «senyor de la vinya»

fet, Mt i Lc hi veuran la possible al·lusió al·legòrica al fet que Jesús morí fora de la ciutat i posaran aquest tret abans de la mort del fill.

41. KLAUCK, *Allegorie* 288, on indica que Mt 21,31; Lc 7,42-43; 10,36-37 són textos, probablement, redaccionals (i en ells la resposta no la dóna el narrador, sinó els destinataris).

42. Així també KLAUCK, *Allegorie* 288.

43. Cf. KLAUCK, *Allegorie* 288s; PESCH, *Markusevangelium* 222; GNILKA, *Marcos* II 166; JEREMIAS, *Gleichnisse* 72, n. 1. DODD, *Parábolas* 125, en canvi, creu que ho ha afegit Mc.

44. Cf. G. MINETTE DE TILLESSE, *Le secret messianique dans l'évangile de Marc*, Paris 1968, pp. 218s.287s; GNILKA, *Marcos* II.

(Déu). I és amb aquesta autoritat que ha realitzat la purificació del Temple i que s'ha enfrontat a la religiositat falsa que ha trobat a Israel (cf. Mc 2,1-3,5; 7,1-23; 11,15-19). Però ha hagut de patir el destí propi de tots els grans profetes d'Israel, de manera que se'l pugui identificar amb el *servent de Jahvè* (cf. 1,9; 9,7 i el rerefons veterotestamentari del relat de la passió). Però Déu li ha donat la raó, resuscitant-lo. En cert sentit, es pot dir que per a Mc la paràbola fa el mateix paper que les prediccions de la passió en 8,31; 9,31 i 10,32-34.

Per altra banda, és important també per a Mc que la paràbola vagi dirigida ara als caps del poble —els grans sacerdots, escribes i ancians, que constitueixen el sanedrí—, car així queda prou clar que la mort de Jesús es degué al seu enfrontament amb el poder, polític i religiós, del poble d'Israel, al qual interpel·la molt durament. No és pel contingut del seu ensenyament que hom podia condemnar Jesús (cf. Mc 14,49 i tot el context de la paràbola, 11,27-12,41), sinó que la condemna fou la conseqüència de la maldat dels caps del poble que s'adonaren de la perillositat de la crítica que Jesús els feia.

Crec, però, que encara hi ha un altre aspecte que Mc vol que el seu lector tingui present i que només es pot descobrir si es llegeix la paràbola en el context global de Mc. Em refereixo a la interpel·lació de la pròpia comunitat. Car si els deixebles, que han estat testimonis de les controvèrsies de Jesús amb els seus adversaris en els capítols 11 i 12, segueixen, com indica la continuació de Mc, sense entendre Jesús i acabaran abandonant-lo —tenen por de seguir-lo en el camí de la creu—, això dóna una nova pista de lectura al lector de Mc. Car si uns personatges tan venerables per a la comunitat com els deixebles queden tan malament en Mc, és que Mc vol donar una lliçó a la seva comunitat: també ella, si no vigila i no està disposada a seguir Jesús en el camí de la creu, pot acabar no donant fruit i rebutjant Jesús⁴⁵.

Xavier ALEGRE

Avda. del Torrent, 34, entl. 4

08950 ESPLUGUES DEL LLOBREGAT

45. Cf. ALEGRE, *Un silenci* 27-33.

Summary

The analysis of the context in which Mark places the parable of the vine-growers (12, 1-12) allows to discover the concentric structure of chs. 11-13—a traditional fragment elaborated with great care—and the theological *accents* put by the writer. Mark underlined above all the roots of the conflict between Jewish powers and Jesus. At the same time, he wants the reader to go through the fragment as an invitation to the discernment and a challenge to discover which position he has in the drama that took Jesus—and his followers—to the Cross.